

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU EXCEPȚIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

<p>Abonamente: Pe un an: cor. 10. Pe 1/2 an: cor. 5. În străin.: cor. 12. Numărul 50 bani.</p>	<p>REDAȚIA: Dr. Ioan Sâmpăleanu, Ștefan Roșianu, Dr. Alexandru Ni- colescu, Dr. Alexandru Rusu și Dr. Ioan Coltor.</p>	<p>Redacția și Admi- nistrația: »Cultura Creștină«. Balázsfalva.</p>
--	--	--

† Episcopul Dr. Vasile Hossu.

(1866—1916.)

Obosit și zdrobit de un greu și îndelungat morb, pe urma unui colos de muncă săvârșită după un mare plan desfășurat de o rară inteligență și executat cu credința, conștiințiozitatea, sinceritatea, răbdarea, stăruința și cu energia unui apostol, — episcopul Vasile al Gherlei moare în sara ultimă a anului 1915 v., în Budapesta, departe de iubitoarea sa turmă cuvântătoare.

Ziua primă a acestui an, la grelele și fatalele împrejurări, în cari trăim și trăesc astăzi atâtea popoare, a mai adaus pentru biserica noastră și pentru întreg neamul nostru o adâncă durere și îngrijorare, vestindu-ne căderea unui general, al cărui nume se va perpetua glorios în istoria luptelor, ce le-a condus și a învingerilor ce le-a raportat: în creațiunile mari și artistice ale aceluia, care s'a chemat Vasile Hossu.

Știam de mult, că e grav bolnav, totuș desnodamentul dureros al vieții lui, prăbușirea acestei puternice colonne ne-a cutremurat, fiindcă, deși se spune la moartea bărbaților mari, că trecerea lor la eternitate comportă pierderi ireparabile, credem, că foarte rar s'a potrivit vorba cu realitatea, ca acum.

Episcopul Vasile Hossu a trăit puțin. 50 de ani! Inșă mai rar o viață atât de bogată în vrednicii, în belșug de roade folositoare și de nenumărate binefaceri ca a lui, care, închiegată în fapte mari, a împrumutat bisericii noastre glorie neperitoare.

Bărbați de valoare, în special capul provinciei noastre bisericesti, știind, că progresul oricărei instituțiuni atârând dela

oamenii, cari o servesc și-i stau în frunte și recunoscând complexul de valori, ce Dumnezeu le-a așezat în sufletul repositului arhiereu, l-au înălțat și l-au ajutat să se ridice în fruntea unei serii întregi de instituțiuni religioase, culturale, literare, economice și politice, pe cari le-a servit cu tot devotamentul, cu adâncă pricepere și cu toată căldura inimii sale.

Terminând studiile filozofice și teologice în Roma, adurmitul în Domnul, în vrâstă de 22 ani, ajunge profesor la seminariul arhiepiscopesc din Blaj, iubit fiind de elevi pentru claritatea și unctiunea, cu cari își făcea prelegerile. Aici împreună cu mai mulți înființează reuniunea femeilor din Blaj pentru ridicarea, respective ajutorarea unui internat de fete. Primul secretar al reuniunii a fost adurmitul. Împreună cu Dr. Grama, Dr. Bunea, cu Dr. Szmigelski și cu Dr. Marcu a înființat foaia bisericească-politică „Unirea”, a cărei întâiul-redactor a fost și în care mai ales a scris mult, apărând rezolut drepturile bisericii și ale neamului nostru. Mai pe urmă a scris un articol rupt din sufletul său înțelegător, în care, cu prilejul jubileului de 40 ani de episcopie al I. P. S. Sale pâr. mitropolit Dr. Victor Mihályi, a arătat duios situația grea a unui arhiereu român. În etate de 23 ani e numit membru în comisiunea pentru revizuirea cărților liturgice și asesor la tribunalul matrimonial de a II-a instanță. La etate de 26 ani ajunge în fruntea internatului Vancean de băieți ca rector, unde, mână în mână cu prefectul internatului Emil Viciu, a pus o deosebită grijă atât pe creșterea fizică, cât și pe cea morală a elevilor, ambele de cea mai mare însemnătate pentru viitorul bisericii și al neamului.

La vrâstă de 32 ani, repositul a intrat în capitulul metropolitan de canonic-cancelar. Incredințându-i-se organizarea centrală a domeniilor fundamentale, de mare importanță pentru asigurarea instituțiilor noastre culturale, a fost numit inspectorul acelei organizații. Ca delegatul capitulului a luat parte la conciliul provincial din 1900, unde a fost numit secretar I. Din încredințarea Ordinariatului a făcut vizitațiuni canonice spre bucuria, mângâierea și edificarea acelor, cari au fost fericiți să asculte pe acest muncitor neobosit, cugetător adânc și ales orator. În curând a fost numit prelat papal.

Cu agilitatea, istețimea ce-l caracterizau și în urma cercului larg de cunoștințe, ce avea, a fost sufletul alor două pelerinaje la Roma, făcute pentru întărirea credinței și ridicarea mândriei noastre naționale.

Adurmitul episcop, încă tânăr profesor, a luat parte activă în toate luptele noastre politice și culturale. „In epoca memorandistă cea mai frământată și care ne-a cerut jertfele cele mai multe“, — scria în „Lupta“ ziaristul I. Russu-Șirianu cu prilejul morții Drului Bunea — „Blajul a trimis în luptă pe doi dintre cei mai distinși reprezentanți ai generațiunii de atunci: Dr. A Bunea... și pe Dr. V. Hossu... Amândoi simpatici, amândoi apreciați, atât pentru inteligența și cultura lor înaltă, cât și pentru manierele lor alese. Împreună veneau la conferențele din Sibiu și împreună petreceau... cuvântul lor avea greutate mare: Vorbiau în numele Blajului istoric, a tradiției seculare, scumpă tuturor Românilor. Ei se deosebeau însă între dânsii, în ce privește mai ales tactica luptei“. In procesul memorandului reposatul episcop a fost șeful biroului de presă. — La adunările generale ale „Asociațiunii“ vorba lui îndrumătoare era ascultată cu viu interes și cu plăcere. Mai pe urmă a participat la adunarea generală jubilară, din Blaj, dela 1911, când împreună cu toți arhiepiscopii români din Ungaria a format cea mai frumoasă perlă în mozaicul splendid al faptelor neuitate dela acea adunare memorabilă.

Din 1903 până la moarte a păstorit, succesive, turma cuvântătoare din două dieceze tinere: din a Lugojului și a Gherlei, adaugând nouă opere la cele ale antecesorilor săi, pășind pe drumuri și avântându-se spre înălțimi, de cari puțini dintre muritori ar fi avut curajul să se apropie. In dieceza Lugojului și-a cercetat oile, vizitând fiecare parohie, unele chiar și de mai multeori, când s'a interesat amănunțit de întreaga viața credincioșilor: de sufletul și de trupul lor, stând de vorbă și cu cel din urmă și învățând pe toți de pe amvon și din scaunul mărturisirii cu autoritate, cu răbdare, cu iubire și intimitate de părinte. — Cu multe alergări și capacitări i-a succes, să asigure existența și dezvoltarea școlilor elementare și după sancționarea legii aponyiane. A dat ordine pentru lupta împotriva alcoolismului. A îmbrățișat cu căldură misiunile sacre populare, a sfătuit și a ajutat ținerea lor și în 1912 le-a organizat în reuniune.

Deplin convins despre importanța reuniunilor pentru înfrumusețarea altarelor, atât în ce privește ridicarea moralului public, cât și mai ales pentru deșteptarea și întărirea credinței în Euharisticul Hristos, în consistoriul plenar ținut în 1912 a decretat, că în fiecare parohie să se înființeze reuniune pentru

înfrumșeșarea bisericii. A deschis un internat de băieți și a realizat visul și dorințele și a antecesorilor săi, ridicând în Lugoj un impozant și modern seminar pentru ocrotirea și educarea clerului tânăr, care înainte își făcea studiile împrăștiat prin diferite seminarii catolice din patrie. Cine ar putea arăta însemnătatea deschiderii acestui institut pentru centrul diecezei, pentru înșasă dieceza și pentru cultura noastră românească?!

În 1912 a trecut ca episcop la Gherla, unde a început cu pastorale, cu o atențiune specială față de cler, mâna lui dreaptă, cu conferințe pentru inteligenți, cu organizarea reuniunilor de femei, cu înființarea reuniunii de misiuni și cu vizitațiunea canonică, care a continuat-o până ce a îmbrâncit chiar în părțile în cari un alt episcop mare, deschizător de școli, și-a dat sufletul. Ridicat din brazdă a fost dus în Pesta pentru îngrijire medicală. — Pentru Gherla a conceput un plan și mai grandios decât seminariul dela Lugoj: a exoperat o sumă mare de bani dela guvernul țării noastre pentru zidirea catedralei, a reședinței episcopoești, a seminariului teologic, care se chinuește în casă cu chirie și a preparandiei de feciori. A făcut planurile și în 1915 a pus și fundamentul. Pentru prăpădul, ce ne apasă, lucrările de edificare s'au sistat. — Dureros, că acest erou al muncii n'a avut bucuria, să vadă terminate cele mai grandioase creațiuni ale sale: seminariul din Lugoj și „Vaticanul românesc“, cum numiau mulți complexul de edificii, cari se vor înălța în Gherla. El a văzut numai spinii și pietrile, în cari a sângerat de mulțori, până ce și-a văzut asigurată realizarea mărețelor planuri. Tot aici a deschis, în toamna anului trecut, și o preparandie de fete.

Neuitatul reposit, în calitate de episcop a fost membru în casa magnașilor și a fost ales chiar și în delegațiuni, unde cu bărbăție și în pilule dulci, în o formă ineseptionabilă a spus de repeșitori adevăruri crude. Dacă zidurile locuințelor celor mai competenți din Roma, Viena și Budapesta, unde a fost primit totdeauna cu rară afabilitate, ar putea să vorbească, ne-ar spune foarte multe despre însușirile excelente de diplomat ale meritosului decedat, care totdeauna a nutrit în sufletul său aspirațiile, durerile și focul luptelor noastre pentru conservarea ființei naționale și a bisericii noastre. Chiar și în recunoașterea partidului nostru național de partid politic a avut partea leului.

Personalitatea aceasta excepțională a știut să judece totdeauna realitatea și să adâncească și cele mai grele situații, scoțând pentru noi foloase reale, fără de a vătăma drepturile

altora. Inima lui largă, deschisă și adânc simțitoare iubiă pe toți: pe bogat și cerșitor, pe cei de pe treapta infimă a societății, cași pe cei mai sus puși, pe ai lui și pe străini. Era de o rară sensibilitate atât pentru bucuriile, cât și pentru năcazurile și durerile deaproapelui. Pururea a fost gata de serviciu, afabil, condescendent, plăcut și atent, ca o mamă, și la cele mai mici lucruri. A fost bărbatul, care s'a desăvârșit în muncă uriașă, împlinită cu sinceritate și în tăcere. Despre un atare om zice Carlyle: „omul de inteligență, de inteligență adevărată, nu aparentă, este prin firea lui și un om de nobleță, de bărbăție, de dreptate, de tărie cucernică“.

Acum sufletul lui, cum credem, se desfătează cu spiritele mari, iar trupul se odihnește în inima diecezei, căreia în timp foarte scurt i-a împrumutat cea mai mare strălucire și nu peste mult se va așeză în Nicula, sub icoana Maicii Domnului, pe care a iubit-o și în care a avut o mare încredere acela, care după un lung, foarte lung interval de timp, a așezat întâiul ieromonah la mănăstirea Prislopului cu gândul mare și sfânt, ca să se înceapă la noi de nou vieața călugărească, atât de însemnată pentru vieața unei biserici și a unui neam.

Ce să mai zicem despre acela, despre vredniciile căruia s'ar putea scrie o carte întregă? Mai zicem numai atâta, că regretatul episcop Dr. Vasile Hossu a fost pentru noi un trimis al ceriului, pe care datori suntem, să nu-l uităm și să păstrăm și desvoltăm moștenirea bogată, ce ne-a lăsat.

REDACTIA.

Alegerea și denumirea episcopului unit Ioan Patachi.

— Indreptări și întregiri la articolul d. Silviu Dragomir din nr. 16—18 1915 al „Revistei Teologice“ din Sibiu. —

(I.)

D. dr. Silviu Dragomir publică în nrul 16—18 al „Revistei Teologice“ un mic studiu despre alegerea și denumirea lui Ioan Patachi, al doilea arhieru al bisericii române unite. Despre vieața și activitatea acestui vlădică se știă până acum foarte puțin. Arhiva mitropoliei din Blaj nu ne-a păstrat privitor la el nimic, iar cu arhiva statului din Budapesta, atât de importantă pentru istoria noastră națională, istoricii români ardeleni

erau foarte puțin familiarizați. Astfel articolul d. Dragomir are pentru cercetătorii trecutului nostru bisericesc o importanță deosebită. Pe lângă noutatea informației trebuie relevat, ca o apariție îmbucurătoare, stilul absolut obiectiv al acestui articol. Din el lipsește patima confesională, care caracterizează literatura istorică ardeleană — atât unită cât și neunită — lipsesc ironiile mai mult sau mai puțin spirituale, dar totdeauna stricacioase, la adresa bisericii „surori”, de cari este plină această literatură și lipsește, mai ales, spiritul agresiv, care a întunecat atât de mult înțelegerea și stabilirea adevărului.

Articolul d. Dragomir este scris pe baza materialului documentar aflător în colecția Rosenfeld, care se păstrează în biblioteca Bruckental din Sibiu. Oricât de bogată ar fi informația ce se poate culege din această colecție, ea totuș nu este completă. Cercetări noi vor descoperi date noi și fapte noi, cari deși nu vor schimba, poate, în mod esențial vederile noastre privitor la interesantul și sbuciumatul period de 7 ani ce a urmat dela moartea lui Atanasie Anghel până la confirmarea lui Ioan Patachi, vor face totuș posibilă o înțelegere mai clară a oamenilor și împrejurărilor de atunci. Șirele următoare cuprind câteva îndreptări și întregiri la articolul d. Dragomir, scrise pe baza documentelor aflate în arhiva statului din Budapesta.

*

Abiă s'au împlinit două luni și jumătate dela moartea lui Atanasie Anghel și reprezentanții preoțimii române unite au purces, în sinodul ținut la 9 Noemvrie 1713 în Alba-Iulia, la alegerea unui nou arhieru. Acesta a fost întâiul prilej dela unire încoace, de a deprinde unul dintre cele mai esențiale drepturi ale bisericii unite garantat prin p. 12 al diplomei leopoldine din 19 Martie 1701. La sinod nu au fost chemați toți protopopii ci numai cei mai bătrâni (seniores protopopae). Reprezentarea aceasta a bisericii române printr'un număr restrins de protopopi a fost o inovație introdusă de iezuiți pentru a putea stăpâni mai ușor clerul și poporul unit. În locul sinoadelor vechi, la cari participau protopopii toți, preoții, juzii și crâșnicii (feșii; lat. aeditui) satelor și cari au fost desființate înainte cu câțiva ani, s'au introdus micile sinoade compuse din vlădica, teologul său și câțiva protopopi mai bătrâni.

despre cari nu știm, că oare au fost aleși sau denumiți.¹⁾ Sinodul astfel alcătuit voia să așeze în fruntea bisericii române pe teologul lui Atanasie, iezuitul Fr. Szunyogh. Acesta referindu-se la statutele ordului său n'a voit să primească vlădicia și astfel a fost ales cu unanimitate de voturi bohemul Wenceslau Frantz, secretariul reposatului Atanasie Anghel, care nu avea încă nici darul preoției și n'a cercetat nici o școală teologică. Sinodul scrie în aceeași zi primatului rugându-l să intervină pentru denumirea și conferirea grabnică a lui, ca nu cumva rămânând credincioșii mult timp fără păstor să fie răpiți de lupii răpitori (lupi rapaces) din principatele vecine.²⁾ Acelaș lucru îl scriea primatului în ziua următoare (10 Noembrie 1713) și iezuitul Szunyogh, recomandându-l călduros pe Wenceslau Frantz și sfătuindu-l să îndemne preoțimea unită la statornicia în credința catolică până la denumirea noului vlădică.³⁾ În 15 Decembrie primatele aduce la cunoștința clerului, că l-a recomandat pe Wenceslau Frantz împăratului spre aprobare și-l îndeamnă să opună cea mai mare rezistență ispitelor schismatice cari vin de peste munți.⁴⁾

Curtea din Viena sub pretextul puțin serios, că sinodul electoral s'a ținut prea curând și astfel membrii aceluia n'au avut timpul necesar pentru a se putea adună și sfătui, a declarat alegerea de nelegală și nevalidă. Motivul adevărat al neconfirmării lui Wenceslau Frantz a fost altul; și anume guvernul și statul catolic ardelean, apoi la propunerea acestora și curtea din Viena, voia cu orice preț să așeze în fruntea bisericii române unite pe Ioan Pațachi. D. Silviu Dragomir îi aduce acestuia îndată la începutul articolului din „Revista Teologică“ două acuze, cari nu se pot susține. Dsa ne spune că „preotul catolic din Făgăraș Ioan Pațachi își dedese zădarnic silința de a ocupa scaunul episcopesc din Muncaciul Rutenilor (p. 264)“. Pentru dovedirea acestei afirmații citează

¹⁾ Scrisoarea din 8 Iulie 1714 a iezuitului Francisc Szunyogh către vicecancelariul Ioan Kászoni: „Universalis synodus ad quam protopopae, popaeque cum iudicibus et aeditis convocari deberent universi, sublata est his annis propter gravissimas causas etiam Eminentissimo Cardinali conscio. Ideo constituti seniores protopopae ut cum episcopo et theologo occurrentia negotia terminent et synodum universam repraesentent“ (Orig. în arhiva cancel. aulice transilv. nr. 111—1716).

²⁾ Nilles, *Symbolae etc.* I, 394—5.

³⁾ Ibidem, p. 395—6. ⁴⁾ Ibidem, p. 396—7.

un articol al meu apărut în această revistă. Cred, că dsa n'a avut în mână articolul amintit, când a scris șirele acestea, pentrucă eu n'am zis niciodată și nicăiri, că Patachi și-a dat *silița* să ajungă vlădică la Muncaci. După moartea lui Camillis când s'a ivit între Curtea din Viena și Roma conflictul privitor la persoana urmașului său, *credeau unii* că conflictul s'ar putea aplană, dacă în fruntea episcopiei rutene ar fi așezat Ioan Patachi, care pe timpul acela eră teolog la Roma. Despre vre-o activitate a lui în direcția această n'avem însă nici o știre. Ne mai spune apoi d. Dragomir, că Patachi „nu isbuti să în-lătore, nici prin sprijinul unui cardinal, nici printr'o întrigă destul de iscusită, candidatura baronului Mártonfi pentru episcopia latină din Alba-Iulia, spre a fi numit însuș în acest scaun“. Dsa își întemeiază afirmația pe o scrisoare a primatului unguresc adresată vicecancelariului Kászoni. E adevărat, că primatele aduce lui Patachi învinuirea aceasta în scrisoarea sa din 10 Maiu 1714 trimisă vicecancelarului Kászoni, pe care a repețit-o și în altă scrisoare adresată în 28 Maiu guvernorului ardelean.¹⁾ Dar acuza, cum o dovedește desmințirea categorică a cardinalului Ptolomeus, e absolut neîntemeiată. Acesta scrie în 21 Iulie 1714 primatului „*liberum omnino esse Dominum Pataki ab hujusmodi culpa suisque in literis ad me latis neque mentionem unquam fecisse de episcopatu Transylvaniae neque de novo domino episcopo eius diaecesis...*“²⁾ Astfel, zice d. Dragomir, neisbutind nici la Muncaci nici la Alba-Iulia, Patachi a fost silit să se mulțumească cu vlădicia românească unită. „Intr'o scrisoare adresată în 20 Decemvrie 1713 către primatele ungar îl și roagă pentru sprijin în această direcție“. Pentru ca cetitorii să cunoască feliul „rugării“ lui reproduc cuvintele scrisorii amintite „*Pro altiori ad Valachos jurisdictione* (Patachi ceruse confirmarea jurisdicției primite în 1711) *de genu humillime supplicarem Eminentiam Vestram si non timerem sapientissimae Eminentiae Vestrae occulta judicia*“ sau pe românește: aș cere o jurisdicție mai extinsă asupra Românilor dar mă tem, că cererea mea va contrazice planurilor înțelepte ale Eminenției Voastre.³⁾ La atâta se reduce „rugarea pentru sprijin“ a lui Patachi.

¹⁾ Originalul ambelor scrisori în arhiva cancelariei aulice transilvane nr. 111—1716.

²⁾ Orig. în arhiva cancel. transilv. nr. 128—1715.

³⁾ Nilles, o. cit. p. 407.

Nefiind recunoscută de legală și validă candidarea săvârșită în sinodul din 9 Septembrie 1713, protopopii mai bătrâni (protopopae seniores) ca reprezentanți ai bisericii și clerului unit s'au adunat din nou pentru a candida — de data aceasta — trei persoane conform p. 12 al diplomei leopoldine din 1701. Sinodul acesta, al doilea, electoral s'a ținut în 16 Aprilie 1714 — iar nu în 23 Iulie cum zice d. Dragomir — la Alba-Iulia. Vicecancelariul Kászoni scrisese teologului iezuit Francisc Szunyogh, îndemnându-l să stăruie pe lângă membrii sinodului să-l candideze și pe Ioan Patachi zicând, că asta e voința împăratului. Szunyogh a prezentat sinodului scrisoarea lui Kászoni însă fără nici un rezultat, pentru că protopopii prezenți și-au dat și acum voturile pentru bohemul Wenceslau Frantz și pentru a satisface punctului amintit din diploma leopoldină, care impune candidarea alor trei persoane, au candidat și pe Demetriu, protopopul Bălgradului și pe Pavel protopopul Hașegului. Patachi n'a primit nici un vot. „*Obstinati et obfirmati in primo suo proposito* — zice Szunyogh în scrisoarea trimisă la 20 Aprilie vicecancelarului Kászoni — *admodum Reverendum Dominum Pataky candidare absolute noluerunt*“.¹⁾

Sinodul a scris încă în aceeași zi — 16 Aprilie 1714 — împăratului, primatului și lui Kászoni, cerând confirmarea lui Wenceslau Frantz, despre care spune, că e de 36 ani, că lucrează de 15 ani pentru întărirea și propagarea unirii și știe latinește, nemțește, bohemește și românește, cunoaște temeinic ritul și obiceiurile bisericii grecești.²⁾ Primatele și acum a sprijinit pe candidatul sinodului, intervenind în favorul lui de douăori pe lângă vicecancelariul Kászoni (în scrisorile din 6 și 10 Maiu 1714), iar în 28 al aceleiaș luni și pe lângă guvernorul Ardealului și cercând să-l compromită pe Patachi prin acuza despre care a fost vorba mai sus.³⁾

După sinodul acesta — iar nu după 9 Noembrie 1713, cum zice d. Dragomir —, au mers la Viena cei doi curatori ai bisericii unite, numiți de împăratul Leopold, Mihail Puiu și Stefan Rațiu. Dsa ne spune, că „deputația“ aceasta a fost dusă la Viena de cei doi patroni ai lui Patachi, Kászoni și Kornis, pentru a împiedeca confirmarea alegerii lui Wenceslau

¹⁾ Orig. în arhiva cancel. aul. transilv. nr. 111—1716.

²⁾ Orig. scrisorilor ibidem nr. 128—1715.

³⁾ Orig. scrisorilor ibidem nr. 111—1716.

Frantz. Din documentele, pe cari le am la îndemână mi-se pare, că Rațiu și Puiu au mers la Viena cu alte scopuri. Dâșii au lucrat la Viena atât contra lui Wenceslau Frantz cât și contra lui Patachi. Nu-l voiau pe cel dintâiu deoarece — după părerea lor — sinodul care l-a ales (16 Aprilie) a fost constituit în formă necanonică, nefiind invitați toți protopopii, iar și dintre cei invitați doi au fost excluși. Pe Patachi nu-l voiau, fiindcă nu a primit nici un vot. Dâșii ne apar deci ca apărători cu orice preț ai drepturilor bisericii, ai cărei curatori din mila împăratului Leopold erau. Este deosebit de interesantă purtarea vicecancelariului Kászoni față de acești doi. Din mergerea lor la Viena dâșul credea că poate făuri o armă puternică contra alegerii lui Wenceslau Frantz. Invinuirile aduse de ei împotriva acestuia resp. împotriva alcătuirii sinodului electoral le-a comunicat îndată lui Szunyogh, care era un mare sprijinitor, ca aproape toți iezuiții, al secretarului bohem. Scrisoarea lui Kászoni nu o cunoaștem; cunoaștem însă răspunsul din 8 Iulie 1714 al lui Szunyogh.¹⁾ De altă parte acelaș Kászoni a scris și superiorului iezuiților din Alba-Iulia, Laurențiu Petz, un dușman neîmpăcat al lui Wenceslau Frantz și al lui Patachi, să urmărească cu cea mai mare atenție activitatea lui Mihail Puiu și Ștefan Rațiu și să-i împiedece de a agită împotriva lui Patachi. Nici scrisoarea aceasta a vicecancelariului nu o cunoaștem, cunoaștem însă și acum răspunsul din 10 Decembrie alui Petz, în care scrie, că-i va supraveghea de aproape și dacă va fi lipsă va cere sprijinul guvernului și al comandantului general, Steinvillle, ambii patroni ai lui Patachi.²⁾

În 23 Iulie 1714 protopopii români văzând, că confirmarea candidatului propus de ei întârzie, scriu din nou vicecancelariului Ioan Kászoni, aducându-i la cunoștință, că dâșii țin și acum la Wenceslau Frantz pe care l-au ales după multă chibzuială și nesiliți sau îndemnați de nimeni, și-l roagă să-i apere împotriva intriganților și să intervină la curtea împărătească pentru confirmarea lui.³⁾

Nici stăruințele protopopilor, nici ale primatului n'au putut frânge rezistența guvernului Kornis și a lui Kászoni. Cel dintâiu scria în 20 Iunie 1714 primatului, că toată nobilimea

¹⁾ Orig. în arhiva cancel. aul. transilv. nr. 111—1716.

²⁾ Orig. ibidem sub acelaș număr.

³⁾ Ibidem.

română și mare parte a preoțimii stau pe lângă numirea lui Patachi, iar Kászoni într'un raport mai lung trimis conferenței ministeriale, îndată după sinodul din 16 Aprilie, face o adevărată apologie a meritelor și virtuților lui. Dânsul spune, că în fruntea bisericii române trebuie așezat un vlădică cu mai multă învățătură și cu cunoștințe mai temeinice decât acele ale candidaților propuși de sinod. De altfel candidarea aceasta poate fi respinsă, pentrucă la sinodul electoral nu a participat clerul întreg, cum eră obiceiul mai înainte și nici chiar protopopii toți, ci numai cei mai bătrâni, de altă parte p. 12 al diplomei leopoldine spune; că sinodul să propună trei persoane *potrivite*; în cazul de față însă nu toți trei candidații sunt potriviți pentru slujba vlădicească. De altfel împăratul ar putea numi și o persoană care nu a fost propusă de sinod. Cel mai potrivit pentru vlădicie ar fi preotul catolic Ioan Patachi, care e născut din părinți români nobili ardeleni, a făcut studii strălucite în Viena și în Roma, unde a lăsat frumoase amintiri și unde a și fost preoțit după ritul latin. E adevărat, că sinodul nu face nici o amintire despre el, totuș conferența ministerială, dacă îl crede potrivit pentru vlădicie, să se informeze, printr'un rescript, care poate fi dat și numai în numele vicecancelariului ardelean, că oare dacă ar trece la ritul grecesc firea-ar ales din partea clerului român. Până la primirea răspunsului rezolvirea chestiunii să fie amânată. Kászoni atrage atenția conferenței ministeriale și asupra faptului, că episcopia românească unită nu e canonizată, că dreptul de patronat al regelui asupra ei e discutabil, că în Alba-Iulia mai residează un episcop catolic și astfel ar fi foarte cuminte, ca la Roma, unde afacerea, probabil, va întâmpina multe dificultăți, să se propună o persoană din toate punctele de vedere *potrivită*.¹⁾

În urma intervenției stăruitoare a lui Kornis și Kászoni Wenceslau Frantz n'a fost confirmat nici acum, ci protopopii români au fost convocați la un nou sinod electoral.

ZENOVIE PÂCLIȘANU.

¹⁾ Ibidem.

Idealul păcii eterne în lumina filozofiei sociale.

(II. Articol final.)

Toți filozofii, afară doară de sofistul Hippias și de Nietzsche, susțin părerea, că războiul este un *necesar* moment de tranziție și nici de cum un scop absolut, iar ținta lui este: *pacea*.¹⁾

Dar că cu toate aceste cât de puține prospecte de realizare a unei pace universale *eternă*, ne arată istoria comparativă, care după de Vico, Herder și Buckle este *marele laborator al psihologilor și sociologilor*.²⁾

Războiul, această uriașă și poate cea mai gravă chestie socială, este totodată și un fenomen istoric, a cărui existență e legată de durată sistemului militar și de deosebirea intereselor de conservare proprie. Istoria ne arată că războiul îl aflăm la toate popoarele în starea lor primitivă și îl aflăm la popoarele istorice, până în zilele noastre, cu aceeași caracteristică: *crudelitatea*. Cel mult forma, modul de a purta războiul s'a modificat și s'a sistematizat, complicat și într-o câțiva a devenit mai uman. Astăzi nu se mai omoară prizonierii și răniții inimi sunt îngrijiți la fel cu ceilalți. Când însă, ne gândim la atrocitățile săvârșite pe diferitele fronturi de luptă ale războaielor din trecut și a celui actual,³⁾ cari însă, cele mai multe astăzi nu se știu, dar se vor ști mai târziu, trebuie să recunoaștem, că ura și violența nu au dispărut încă din omul modern. Ieșirea la suprafață a instinctelor brute ne apropie foarte tare de starea primitivă a omului, care e caracterizată prin *bestialitate*. În războaiele popoarelor primitive înșelăciunea, spionarea au același rol ca și violența. În luptă și după învingere operă o cruzime fără margini. Prizonierii erau maltratați în modul cel mai sălbatic ori făcuți sclavi.

Această tendință de exterminare o vedem, apoi, la toate popoarele istorice, până în războiul actual. Cultura a mai nobilitat simțemintele și modul de gândire al popoarelor și nu le-a depravat. Prin aceasta îmblânzire a instinctelor s'a dat

¹⁾ Stein, Die soziale Frage. Stuttgart 1903², p. 555—6

²⁾ Idem.

³⁾ Comanda militară a publicat o întreagă serie de documente despre brutalitățile comise chiar și de populația belgiană față de soldații germani. După războiul însă, se vor vedea listele îngrozitoare ale ambelor grupări beligerante, deși poate cam exagerate.

ascultare voinții și rațiunii sănătoase, dar e de ajuns să atingi acele coarde cari produc acordul ce deșteaptă instinctele brute și te vei convinge că da, încă este și în omul modern ceva din *blonda bestie* a lui Nietzsche. Precum în starea primitivă a popoarelor nedreptatea ce i-se făcea unui individ eră socotită ca o vătămare a grupării, a familiei din care făcea parte și prin urmare ca un motiv suficient pentru a începe lupta de exterminare în contra familiei a cărei membru eră inculpatul,¹⁾ așa la popoarele civilizate simțământul apartinerii unui întreg cu care are interese comune, *mândria națională* nu suferă ca existența neamului său să fie periclitată de o putere străină. Neputând să dispară deosebirea de sentimente și interese particulare între popoare, se naște dușmănia, care mai curând sau mai târziu, într'o formă sau într'alta duce la războaie.

Dispariția cu *desăvârșire* a războaielor, desarmarea *perfectă* a sistemului militar, din punct de vedere al filozofiei sociale, nu se poate admite. „Ea este pătrunsă de principiul lui Heraklit: Lupta este tatăl și regele tuturor lucrurilor, împrumutând dela Darwin teoria despre lupta pentru existență și formula lui Spencer despre supraviețuirea celor mai apti.“²⁾

Războiul e socotit ca o formă a luptei, de care se deosebește prin aceea, că *războiul* există între deosebitele grupări, națiuni, state, de o parte cu tendința de exterminare și de cuceriri teritoriale, de altă cu tendința de apărare, adică: ofensiv și defensiv. *Lupta* însă, se petrece în internul unei comunități, a unei națiuni între diferiții indivizi ca și un *fenomen psihologic*, având caracterul întrecerii, a emulațiunii între indivizi. Lupta aceasta o aflăm în toate epocile, în trecut și prezent. Incetarea ei pentru viitor nu e de dorit, numai mijloacele de a-și putea fiecare validită facultățile sale și a-și asigura existența trebuie să fie oneste, proporționate, ce în sistemul social de astăzi lipsește.³⁾ Necesitatea luptei de întrecere între indivizi, din punct de vedere social și cultural, stă în aceea, că din frecările aceste se produc scânteile cari aprind focul culturii, se nasc ideile mari, forța motrice a progresului cultural. Decât firește, această luptă a indivizilor între

¹⁾ Cf. W. Ierusalem, *Der Krieg im Lichte der Gesellschaftslehre*, 1915, p. 27 urm.

²⁾ Stein, o. c. p. 559.

³⁾ Stein, o. și p. τ.

sine nu trebuie confundată cu lupta *fizică* a cetățenilor unui stat, care se numește *răsboiul civil* și își are rădăcinile în organizația socială necorespunzătoare, și în sistemul politic de guvernament contrar intereselor cetățenești.

Când tendința centrifugală a diferitelor grupări din același stat, dar aparținătoare altui trunchiu comun, va fi satisfăcută prin noi circumscripții de state naționale, ori când se vor forma alianțe după interese prin contracte — războaiele se vor rări, se vor împiedeca mai ușor și se va inaugura o pace mai mult ori mai puțin durabilă, dar nu *eternă*, căci tocmai deosebirea de sentimente și de interese particulare unei națiuni produce diferite grupări de aliați contra dușmanului comun (deși interesele nu le sunt întru toate comune), războiul cărora e și mai îngrozitor. Dovadă războiul actual. Și tocmai aceasta e cauza pentru care visul unui Dante, Grotius, Henric al IV-lea ori al socialismului internațional, despre o confederație a statelor europene, trebuie să rămână numai vis.¹⁾

Că conflictele de interese între diferitele popoare să nu degenereze în războaie, atârnă în primul rând dela inteligența și puterea de voință a plenipotențiarilor și a cârmuitorilor. De aceea zice Kant: „Statele înarmate pentru războiul trebuie să consulte maximele filozofilor despre condițiile posibilității unei păci comune“.²⁾

Visul păcii eterne e numai un *ideal* și tocmai pentru aceea nu se poate realiza, deși războiul din toate punctele de vedere, politic, social, economic și cultural, e de dorit să înceteze. Sfârșitul oricărui război, fie acela favorabil ori nefavorabil pentru o națiune, aduce ziua *peninței generale*.³⁾ Dar cu toată vraja acestui ideal, filozofii și luptătorii pacifismului sunt nevoiți să se mărginească la realizarea unei păci *durabile*, dar nu *eterne*. Și așa lozinca filozofiei sociale în cele politice este: *pace prin contract*, durata căruia este însă foarte problematică; iar în cele sociale, cu privire la dezvoltarea puterii și facultăților individuale: *luptă continuă!*⁴⁾

NICOLAE FLUERAȘ.

¹⁾ Idem. ²⁾ Kant, Zum ewigen Frieden p. 35.

³⁾ Kant, Ibidem p. 21—2 nota.

⁴⁾ Cf. Stein l. c.

Pentru exerciții spirituale*).

— Idei de introducere. —

„Astăzi de veți auzi glasul Domnului,
nu vă învârtoșați inimile voastre“....
(Evr. 3, 7—8).

Începem cu ajutorul lui Dumnezeu exercițiile spirituale. Cei cari ați mai ținut astfel de exerciții știți ce însemnătate au ele. Totuș pentru ca și cei ce n'au mai ținut astfel de exerciții încă să priceapă rostul și însemnătatea lor, țin să arăt pe scurt, acum încă înainte de a le începe, ce sunt exercițiile spirituale și cum au să se țină?

Cuvântul exercițiu vine dela latinescul exercitium și însemnează deprindere. Iar deprinderile sunt de foarte multe feluri. Omul, fiind din naștere ființa cea mai neputincioasă de pe pământ, trebuie să se deprindă (să se exerciteze) în toate lucrurile, dacă vrea să ajungă la ceva. Cât trebuie să se deprindă un prunc mic, până ce învață a sta și a umbla pe picioarele sale; de câte ori nu cade și nu se lovește, până ce ajunge a fi stăpân pe picioarele și mâinile sale. Cu câtă greutate învață apoi a vorbi (cum bâlbăește la început cuvinte fără înțeles și ce răbdare trebuie să aibă mai ales bieteles mame până ce și învață pruncii a vorbi cum se cade!) și cred că vă e proaspăt în memorie, cât de anevoie ați învățat a cunoaște literele, a le lega de olaltă în cuvinte și cuvintele în ziceri (propoziții) și astfel să vă deprindeți în scris și în cetit. Da, pentru că nime nu se naște învățat, ci tot omul care vrea să adune învățătură trebuie să și-o agonisească însuș în sudoarea feții sale. — Așa suntem, vedeți, și cu lucrările prin cari ne mântuim sufletul, cu cercarea conștiinței, cu meditațiile, cu rugăciunile, cu mărturisirile și cuminecările, căci în acestea stau exercițiile spirituale: trebuie să ne deprindem din bună vreme cu ele, dacă vrem să trăim adevărat creștinește aici pe pământ și să ne fericim și dincolo de mor-

* Conform promisiunii făcute (vezi p. 604 din anul trecut al acestei reviste!) începem cu acest număr publicarea seriei de articole, datorite profesorului de religie dela liceul din Beiuș, cari pot servi de îndreptar pentru exercițiile spirituale obișnuite la școlile noastre medii. Le publicăm bucuros mai ales pentru importanța ce revine deprinderilor de această natură în opera de educare a tinerimii, dar și din motivul, că sunt pentru oricine o bună îndrumare în chestiunile de cari se ocupă.

mânt. Din cele spuse puteți vedeă totodată, că nu eu țin exercițiile acestea spirituale, ci voi; eu numai vă conduc, numai vă ajut, după cum mama stă în ajutorul pruncului când vrea să pășască și să vorbească; sau după cum învățătorul stă în ajutorul pruncului, când vrea să se deprindă în scris și în cetit. Aceasta e și slujba mea ca conducător al exercițiilor spirituale: să vă arăt cum trebuie să meditați, cum trebuie să vă rugați, cum să vă cercați conștiința și să vă pregătiți la sf. mărturisire și cuminecare, dar de făcut voi trebuie să le faceți toate aceste lucrări sfinte. Voi și numai voi: Nimeni altul nu le poate face în locul vostru, — precum și pruncul cel mic el însuș trebuie să pășască, dacă vrea să învețe a umblă; el însuș să-și deschidă gura și să-și miște limba, dacă vrea să învețe a vorbi; el însuș să-și dea silința a deosebi literele una de alta, dacă vrea să învețe a ceti și a scrie. Așadar bine să vă însemnați: nu eu țin exercițiile, ci voi; eu numai le conduc!

Scopul exercițiilor spirituale este să deștepte sufletul din somnul cel de moarte al păcatelor și al multelor datini rele și primejdioase, de cari s'a lăsat robit; să-l scuture așa, încât să se desmetească din somn și să-l facă să lapede păcatele și datinele cele rele din trecut, sau precum zice sf. Apostol Pavel, să lăpădăm pe omul cel vechiu care se lasă purtat și stricat de poftetele cele înșelătoare și să îmbrăcăm pe omul cel nou, care trăește după voea lui Dumnezeu în dreptate și în sfințenie (Efes. 4, 22—4).

Sufletele cele mai mari ce le-a avut lumea creștină, sf. Toma de Aquino, numit pentru înalta lui știință „Doctorul cel îngeresc“ (Doctor angelicus), și marele poet creștin Dante Alighieri, despre care un filosof mai nou zice că prin el a vorbit credința creștină a 12 veacuri, ne arată cel dintâiu în scrierea sa: „Summa theologica“, și al doilea în poezia sa măreață: „Divina Comoedia“, ne arată, zic, schimbarea prin care are să treacă sufletul omenesc în drumul său către Dumnezeu. Scrierea sf. Toma de Aquino stă din trei părți: În partea dintâiu vorbește despre Dzeu, izvorul a toată vieța și toată mișcarea, care a creat lumea nevăzută (îngerii) și lumea văzută și mai pe urmă pe om, care, ținându-se cu trupul de lumea văzută, iar cu sufletul de cea nevăzută, este într'adevăr puntea dintre cele două lumi. În partea a doua a cărții sale ne arată sf. Toma ce are să facă creștinul, pentru ca

să-și înalțe sufletul său către Dumnezeu. Hotărîrea aceasta de a-și înălța sufletul către Dumnezeu o ia omul nu atunci când a ajuns la anul priceperii, ci atunci când, deosebind binele de rău, începe totodată a-și da seama de urmările faptelor sale și își simțește astfel răspunderea faptelor sale; atunci nizește din toate puterile către Dumnezeu și luptă împotriva patimilor și înclinărilor rele cari l-ar abate dela Dumnezeu. Sufletul omului deja la intrarea sa în lume e înstrăinat de Dumnezeu, de aceea trebuie să se împace mai întâiu cu Dumnezeu și împăcarea aceasta se face prin apa sf. botez care curăță sufletul de păcat și-l înfrumusețează cu harul lui Dumnezeu. Și, în sfârșit, în a treia parte a cărții sale ne arată sf. Toma sborul însuș al sufletului omenesc făcut pe aripile harului dumnezeesc, har pe care ni l-a meritat nouă dela Dumnezeu Domnul nostru Isus Hristos.

Tot în felul acesta e croită și măreața poezie a lui Dante. Infernul este, în drumul ce are să-l facă sufletul omenesc spre Dumnezeu, punctul de plecare: starea păcatului din care trebuie să se ridice pentru a-și ajunge scopul. Purgatorul este mijlocul prin care sufletul se curăță de păcatele și înclinările cele rele și prin deprinderea virtuților înaintează tot mai mult spre Acela, dela care a pornit și spre care a nizește, spre Dumnezeu. Iar paradizul ne arată starea cea fericită a sufletului omenesc, când iubește pe Dumnezeu și e iubit de Dumnezeu.

Și tot în felul acesta e scrisă și Imitațiunea lui Hristos alui Toma de Kempis, cea mai minunată carte de mângâiere creștinească după Sf. Scriptură. Începe cu socotirea nimicniciei și zădărnicii lucrurilor omenești, arată apoi însemnătatea cea mare a mântuirii sufletului, care singură e de lipsă, precum și mijloacele ei; iar în partea din urmă vorbește despre sf. Cuminecătură, în care ni-se împărtășește Domnul Hristos, izvorul tuturor darurilor și în care putem pregusta oarecum fericirea unirii noastre celei veșnice. Și ceea ce arată sf. Toma de Aquino în scrierea sa filozofico-teologică, Dante în poezia sa și Toma de Kempis în cartea sa de mângâiere, tot aceea ni-o arată și exercițiile spirituale, cari încă sunt făcute la fel cu acele mărețe lucrări creștine: Partea primă a exercițiilor spirituale se numește purgativă („via purgativa”), fiindcă are scopul să ne curățească de păcate și să delătore toate piedecile cari opresc sufletul în drumul său către Dum-

nezeu. Partea a doua e numită iluminativă („via iluminativă“), fiindcă are de scop să lumineze tot mai mult sufletul și să-i arete tot mai bine calea către Dumnezeu. Și, în sfârșit, partea din urmă a exercițiilor e cea unitivă („via unitivă“), fiindcă sufletul, desrobot odată de patimile și slăbiciunile sale proprii și îndrumat cum se cade către Dumnezeu, tinde a se uni deplin cu El, a-și potrive întru toate vieța și faptele sale după voia Lui cea preasfântă.

Dar pentru ce să ne oprim noi timp mai îndelungat la aceste lucrări omenești pentru a afla calea ce trebuie s'o facă sufletul care vrea să se întoarcă la Dumnezeu? Aici e cartea veșnicei înțelepciuni: *Evanghelia*, care prin rostul Înaintemergătorului Domnului, a sf. Ioan Botezătorul ne zice: „Deci faceți roduri vrednice de pocăință! (ποιήσατε οὖν καρποὺς ἁγίου τῆς μετανοίας.)“ Mt. 3, 8. De aceea vă aduc aici cuvintele acestea mult însemnătoare ale sf. Ioan Botezătorul și în originalul grecesc, fiindcă *μετανοια* și *μετανοεῖν* în grecește însemnează mai mult decât cuvântul românesc pocăință și a se pocăi; însemnează o schimbare sufletească mare: o schimbare totală a minții, a sufletului, a întregului nostru mod de cugetare și apoi, firește, și a modului nostru de lucrare, precum metamorfoză înseamnă schimbarea formei. Iată deci, ce cuvânt mare ne spune Înaintemergătorul Domnului! Să-l ascultăm! El ne zice, să nu venim în singurătate numai din curiozitate, cum au venit și la el Fariseii și Saduceii; pentru că atunci ne-ar mustră și pe noi Înaintemergătorul Domnului, tot așa de aspru cași odinioară pe Farisei și Saducei: Pui de năpârci, cugetați că-i de ajuns să vă coboriți din vița lui Avram, ca să scăpați de dreptatea răsbunătoare alui Dumnezeu?! Cugetați că Dumnezeu are lipsă de voi? Nu vă dați seama, că El poate să vă nimicească într'o clipă și să facă fii ai lui Avram (oameni credincioși) și din aceste pietri? Nu! Nu este altă mântuire pentru voi decât să vă pocăiți, adică să vă schimbați cu totul mintea și inima, modul vostru de gândire și de simțire, și să lucrați amăsurat acestui nou mod de gândire și de simțire. „Faceți roduri vrednice de pocăință“! — Cugetați-vă deci mult și bine la înțelesul cuvântului pocăință (*μετανοια*), pentru că pocăința este temelia exercițiilor spirituale, și această pocăință, precum zice sf. Ioan Înaintemergătorul, trebuie să se arete în faptele noastre

bune, precum puterea de viață a unui pom se arată în mugurii, în frunzele, în florile și în fructele pe cari le produce.

Tot înainte de a începe adevăratele exerciții spirituale trebuie să vă mai spun câteva reguli, de cari încă trebuie să țineți seamă, dacă voiți să vă reușască bine. Și anume nu-i destul să nu veniți la exerciții din curiozitate, precum am spus și mai înainte, ci trebuie să veniți din tragere de inimă, nu din silă sau datorință, cu multă însuflețire și bunăvoință și să fiți gata a împlini voia lui Dumnezeu oricând, oricum și între orice împrejurări. Dacă intrați cu astfel de pregătiri sufletești la sf. exerciții, atunci într'adevăr se poate ajunge la ceva, pe când dacă n'aduceți nimic cu voi sau aduceți prea puțin, atunci și rezultatul exercițiilor încă e puțin îmbucurător. Știți din algebră că 0 și 1 ori cât s'ar potența și s'ar multiplica tot 0 și tot 1 rămâne ($0^2, 0^6, \dots 0^6=0$; $1^2, 1^6, \dots 1^6=1$), pe când altă cifră, să zicem doi la potența a doua e patru; trei la potența a doua e nouă; $2^2=4$; $2^3=8$; $3^2=9$; $3^3=27$; $4^2=16$; $\dots 5^3=125$ ș. a. m. d. Așa suntem, vedeți, și cu exercițiile spirituale cași cu lucrările acestea din matematică: Cu cât aduce cineva pregătiri sufletești mai bune pentru exerciții, cu atât și rezultatul exercițiilor va fi mai mare, — pe când dacă cineva vine cu pregătire sufletească de 0 sau 1, atunci iese din exerciții tocmai așa precum a intrat: multele lucrări sfinte ce-ar fi trebuit să le facă (și poate că le-a și făcut el în felul său) au trecut prin sufletul lui fără ca să lase urme mai adânci.

Încă un lucru mai este pe care țin să vi-l leg de inimă acum pentru tot timpul exercițiilor și anume, să păstrați cea mai desăvârșită tăcere și singurătate. Să nu vorbiți nimica unul cu altul, nici să cetiți ori să vă gândiți la altceva decât la ceea ce vi-se spune de aici. Dacă aveți ceva de întrebare, întrebați dela mine, dar nu vă disputați între voi. Vedeți, pentru aceea au încetat acum toate prelegerile, ca să nu fiți tot cu gândul și cu grija la ele. Dați-le pace amintirilor din trecut, precum și planurilor din viitor și nu vă ocupați cu alte gânduri, decât numai cu cele ce vi-le desvolt eu aici sau cu acelea cari urmează de sine dintrânsele. Dacă trebuie cândva să lăpădați toată grija cea lumească, după cuvântul sf. noastre Biserici, atunci de bună seamă că trebuie s'o lăpădați acum. — Trei tineri, prietini buni, s'au despărțit deoaltă, alegându-și fiecare un lucru, cu care să se îndeletni-

cească în vieață. Unul și-a pus de gând să împace pe cei certați. Al doilea să îngrijească de cei bolnavi. Al treilea s'a retras în singurătate. Dar ce s'a întâmplat? Cel dintâiu curând s'a ostenit, încredințându-se că-i multă răutate pe lume și nu izbutești așa ușor să împaci pe toți cei învrăjbiți. S'a dus la al doilea care îngrijea de bolnavi și care încă se săturase de vieața aceea. S'au plâns unul altuia de greutatea lor și s'au hotărît să-l cerceteze pe al treilea prietin al lor, care s'a retras în singurătate. Acesta i-a ascultat pe amândoi și la întrebările lor, că el cum o duce, n'a răspuns nimic, ci a luat un vas, a turnat în el ceva apă tulbure și, după ce a lăsat-o să se limpezască, le-a zis: Uitați acum cât de curată e apa! cât de senină îi e suprafața, încât și-se oglindește chipul într'însa! Așa este și omul. Cel ce trăiește, cel ce se mișcă și se agită între oameni, e tulbure, ca și apa asta la început. Nu-și vede, nu-și cunoaște starea sufletului său, — de aceea are lipsă de liniște și de singurătate. Numai așa se poate limpezi și cunoaște și el deplin.

Și din pilda aceasta încă puteți vedea, pentru ce trebuie să păstrați cea mai deplină tăcere în tot decursul sf. exercițiului și pentru ce trebuie să lăpădați dela voi orice gând și orice grijă lumească.

IOAN GEORGESCU.

Insemnări.

Episcopul Dr. Vasile Hossu și — Roma. Eră în primăvara lui 1910. Episcopul Vasile al Lugoșului se află în Roma, invitat de rectorul dela Propaganda să sfințească de preoți doi elevi români de-ai institutului. A fost răspuns chemării și dejă se pregătiă de întoarcere. Trăsura episcopului se apropiă de gară. Mai erau câteva minute până la plecare. Arhiereul eră foarte mișcat. Se vedeă limpede cât de mult regretă, că trebuie să părăsească Roma. Deodată se îndreaptă spre vizitiu și-i poruncește să încunjure Villa Borghese, splendida promenadă a Romei. — Ilustrissime întârziem. — Nu are a face. Nu mă pot răbdă să nu mai petrec barem câteva momente aici.

Eră inutilă orice capacitate.

Trăsura percurse în galop din nou drumul dela Porta Pinciana până la Piazza del Popolo. Și apoi peste Via del Babuino, della Propaganda, ajunse în gară încă la timp.

— Acum putem plecã, zise episcopul și în ochi i-se ivi mârgeaua aceea cristalinã, care atât de des se arãtã sub pleoapa acestui om extraordinar. Ce suflet simțitor aveã arhierul acesta. Și cât de multã simpatie a trebuit sã fie în inima sa față de Roma papalã, față de Roma strãmoșilor sãi, față de Roma tinerețelor sale.

Din simpatia, aceasta au rãsãrit în sufletul și în inima sa flacãrile unei sincere iubiri copilãrești, încrezãtoare față de sf. Scaun, față de dispozițiile de drept ale Vaticanului relativ la biserica noastrã. Marele arhieru nu puteã privi în ochii pontificalui, fãrã sã i-se repercuteze în sufletul plin de credință luminile privirilor lui Petru. De aceea, pãnãcând în relațiile sale diplomatice îl gãsesc nu odatã înțelept ca șarpele — ca sã mã folosesc de o frazã a Domnului —, în legãturile sale cu Roma este totdeauna cuprins de simplitatea porumbului, de încrederea și alipirea unui copil cuminte, care știe, care înțelege, cã toatã înțelepciunea lumii acesteia față de înțelepciunea sfântului Spirit, care cârmuește biserica, este mai puțin decãt pãlpãitul unui întunecat opaieț față de focul izvorit din soare.

Iubirea Romei i-au așezat-o în piept anii de student la Propaganda, i-au potențat-o meditațiunile sale dogmatice de profesor la Blaj și au fãcut-o sã creascã în rug, care arde și nu se consumã, grijile arhieresti, cari îl obligau sã întreținã legãturi de prietinie cu cârmuitorii curiei romane. Aprecierile fãcute de aceștia îl mângãiau mai mult decãt aplauzele în delegații, intimitatea lor îi era mai scumpã, pentru cã îl apropiã mai mult de Dumnezeu.

— La Roma mã simt eu mai bine, ziceã el de multeori. Viu anume aici sã iau putere, sã iau curaj. La noi acasã suntem necezați sã fim și advocați și medici și dascãli și ministri cu o mulțime de portofoliuri. La Roma eu sum numai arhieru, numai preot al lui Isus Hristos.

Mergeã des, foarte des la Roma, mai de multeori chiar decãt l-ar fi silit interesele diecezei. Mergeã chiar sã chirotoneascã de diaconi ori ipodiaconi pe elevii romãni dela Propaganda. Și îi plãceã sã conducã și pe alții sã facã și ei cunoștință cu încãntãtoarele frumuseți ale eternei cetãți. În peregrinaje la Roma îl întãlnim de trei ori și tot de trei ori ține slujbã româneascã în San Pietro.

Aveã și mulți prietini și admiratori la Roma, începând dela superiorii colegiului Sant Atanasio (de unde, când s'a

fost depărtat bolnav ca student, sărută cu lacrimi în ochi zidurile seminarului) până la cardinalii Vives, Gotti și Rampolla. Acest din urmă în special vedeă în Hossu un episcop după concepția lui Leo XIII. Niciodată nu a cercetat episcopul Vasile Roma, fără să aibă o audiență lungă, caldă, intimă cu marele fost secretar de stat. O coincidență minunată a voit ca tocmai episcopul Hossu să fie ultimul episcop preconizat de Leo, ultimul prelat, căruia, la insistența lui Rampolla, acest papă, care știa dintr'o privire să cunoască valoarea unui om, i-a trimis în ceasurile sale din urmă crucea pectorală de arhieru.

Privind depe culmea Ianicolului ori depe terasa del Monte Pincio priveliștea măreață a cetății zidite pe șapte coline, inima lui se deschideă largă, surprinzând în negurile trecutului gloria strămoșilor, despre cari glăsuiau toate anticitățile latine. În mintea lui limpede se desfășurau evenimentele, cărora le-a fost martoră Roma douăzeci și șapte de veacuri dearândul. Vedeă republica, vedeă împărăția, vedeă sosirea apostolilor lui Hristos, păgânismul îngenunchiat, turburările vandale, domnia bizantină. În inimă îi răsunau aspirațiile evului de mijloc, mărirea lui Inocențiu III; auziă tropotul de copită trezit în lespelele de marmoră din Capitoliu de îndrăzneala lui Bonaparte, când abiă se iviau primele zori din epoca modernă. Aici eră sub ochii săi Lateranul cu amintirea alor cinci concilii ecumenice, aici Palatinul cu ruinele cezarilor, aici Vaticanul cu podoabele lui Rafael, Michel-Angelo, Giulio Romano, tot aici San Pietro cu blocurile albe ale lui Canova, cu gândurile lui Bramante, cu ideile ascunse în temelii ale lui Leo X.

Comunicativ din fire nu puteă să nu destăinuie că ce simțită în sine și astfel de multeori cu un regret spus pe șoptite mărturisiă, că ar dori să rămână vieața întreagă în Roma.

Omul acesta, care a știut smulge admirația Vienei, încrederea celor din Pesta, alipirea celor de acasă s'a priceput minunat de bine, cum să încopcie într'o singură iubire idealul catolic cu idealele românești. Nu a putut niciun moment să stea la îndoială, când unii îi ripostau, că aceste ideale ar fi divergente, și a știut să susțină cu autoritate și pe față contrarul. Eră cugetul acesta luminos, credem noi, trăsătura caracteristică din figura celui ce a fost Dr. Vasile Hossu...

Roma și-a pierdut un ostaș plin de devotament, și-a pierdut un stegar al aspirațiilor sale curate. Se vor găsi mulți

și la Propaganda și în Vatican, cari să verse un strop de lacrimă caldă cu aceeași sinceritate, cu aceeași dragoste, cu aceeași durere cum îl vărsăm noi.

Dr. Ioan Coltor.

*

O mică reprivire. Treceți peste pragul unui nou an de muncă bisericească și de nădejdi, fie-mi permis, unui optimist, să trec într'o scurtă revistă mișcarea mult promițătoare din sinul bisericii noastre în anul Domnului 1915. Asta mai ales pentru motivul, că cumpănind activitatea bisericească, preocupățiile, ideile ce s'au agitat anul trecut, precum și nizuințele tot mai spre bine, e cu neputință să nu avem simțul mângâierii și a nădejdilor îndreptățite pentru viitor, câștigând cu o cale puteri nouă pentru munca viitoare ce ne așteaptă.

Din anul trecut putem înregistra fapte îmbucurătoare, ca deschiderea preparandiei de fete la Gherla, aranjarea unei capele la Budapesta, punerea bazelor pentru Asociația preoților adoratori și înmulțirea fundațiilor culturale-bisericești. S'a purtat lupta — pe lângă un interes tot mai mare — împotriva alcoolismului, a pocăițiilor, pentru înființarea de reuniuni pii, pentru o activitate mai mănoasă în sinul bisericănilor, și pentru cultura religioasă a intelectualilor noștri, iar viguroasa mișcare catehetică s'a impus tot mai mult, ajungând la un stadiu înaintat. Ba nu s'a trecut cu vederea nici chestia referitoare la desvoltarea și înflorirea vieții monahale (ordul Basilitanilor și monialele).

Pulzația mai vie din biserică unită a vremilor noi ne-o dovedește lămurit și interesul tot mai mare pentru cultura religioasă a poporului cu carte: străduințele pentru crearea unei literaturi populare religioase sunt pe calea de a se izbândi. Colecta din dieceza adânc regretatului episcop Hossu, gestul nobil al Il. Sale dela Orade, frământarea continuă a oamenilor noștri cu grijă de sufletele încredințate și cu dor de muncă, ne îndreptățesc la cele mai frumoase nădejdi.

Chiar fără să se fi putut ajunge la o închiegare în cadrele unei „Asociații bisericești“, în jurul căreia s'au spus atâtea vorbe bune, și care în mod instituțional ar fi chemată să ajute și să ridice publicistica noastră bisericească, vedem, că pe lângă toată sărăcia noastră — și pe lângă toate greutatele unui an de războiu —, s'au menținut și au apărut și anul trecut o foaie bisericească, o revistă teologică, alta pastorală-homile-

tică, („Păstorul sufletesc mai trăiește?) și se pornește o revistă periodică pentru popor. *Aproape în fiecare lună* a apărut anul trecut câte o carte din peana scriitorilor noștri bisericești, îmbrățișând chestiuni importante aproape din domeniul tuturor disciplinelor teologice. Revista aceasta a devenit un adevărat „forum“ al vieții noastre culturale bisericești și tribuna tuturor îndemnurilor de înaintare și de muncă. Ori nu e îmbucurător și numai faptul, că pe coloanele ei s'au perândat într'un singur an 25 de purtători ai condeiului — și câți mai sunt! —, aducând articole de îndrumare, științifice, idei sănătoase și gânduri bune pentru promovarea intereselor bisericii noastre și pentru mărirea Sionului românesc.

Reîmprospătând în liniamente generale această mișcare bisericească din anul, care de acum e al istoriei, și pătrunși de adierea acestui curent înviorător, a acestui spirit dătător de viață, simțim pulzația vie a unei biserici, care tot mai bine își pricepe rostul mare ce are în viața unui neam ca al nostru. De aceea din inimă curată îi strigăm: *Excelsior!*

Zaharia Pop.

*

Orfelinatul român din Sibliu și încă ceva. Consistorul arhidiecezei ortodoxe române din Sibiiu, în ședința sa plenară, ținută sub prezidenția pâr. mitropolit *Ioan Mețianu* în 17 Ianuarie c., a hotărît că aderează la ideia adunării unui fond pentru înființarea unui orfelinat în Sibiiu și că în scopul acesta va iniția prin oficiile protopresbiterale și parohiale o colectă generală între toți credincioșii bisericii ortodoxe. Tot atunci s'a exmis și o comisie de cinci, care să studieze chestiunea organizării acestui orfelinat, primindu-se sub administrarea consistorului suma de 5000 cor., adunată până atunci din inițiativa privată.

Ridicată mai întâiu în coloanele „Telegrafului Român“ din Sibiiu, unde se făcea un elogios raport despre inițiativa vrednică de toată lauda a celor ce au pus bază noului fond, chestiunea orfelinatalui sibiian a fost afișată în prim-articolul de Crăciun („In numele lui Hristos...“) al „Românului“ ca cea mai însemnată problemă actuală a neamului nostru, invitându-se lumea românească întreagă, fără deosebire de confesiune, să ridice la un milion acest fond, din care va ieși casa de adăpost al atâtor orfani ai războiului. Ținuta aceasta la aparență atât de interconfesională a gazetei partidului nostru național, dar care în fond are întreg păcatul îmbrățișerii, ne-

admisibile, numai a chestiunilor ce se pun în numele ortodoxismului — dovadă și cele scrise despre regretatul episcop Vasile, a cărui apreciere precă numai din milă a putut încăpea pe întâia pagină a gazetei! — n'a obținut însă, foarte corect, aprobarea cercurilor competente dela Sibiiu. Curând după aceea „T. R.” a declarat, că e mai bine ca orfelinele să fie puse sub grija bisericilor și că, după puțină, fiecare eparhie de a ambelor confesiuni să se îngrijească de ridicarea câte unul orfelinat. Și punctul acesta de vedere, singurul corect, pe cum vedem a și biruit la Sibiiu. Sibiiul își va avea deci orfelinatul său ortodox, atunci când spiritul de jertfă al credincioșilor săi va crește suma de 5000 de până acum la o sumă care, deși mai mică de un milion, totuș să asigure existența unei atât de însemnate instituțiuni de caritate. Bine ar fi dacă s'ar ajunge la asta cât mai curând, încă până ține războiul, căci altfel ușor se poate îfundă toată chestiunea!

În legătură cu aceste ne gândim cu durere la fondul orfelinatului nostru de peste 50,000 cor., care deși are menirea să adăpostească cândva pe orfanii de *preoți*, dacă ar putea fi ridicat încurând foarte ușor ar putea fi pus provizor în slujba ocrotirii orfanilor acelora, cari ca adevărați preoți au adus — sau vor aduce de aci încolo — pentru noi toți, suprema jertfă, aceea e vieții lor.

O „cronică” din nr. 11 (10 Iunie) 1914 al acestei reviste se tânguia, că fondul nostru (*Filon V. Tath*) e dat cu totul uitării, sporindu-se în ultimul an cu o contribuție nouă de abia 14 cor., dar șirele acele n'au avut darul să trezească pe nimeni din amorțeală. Atunci nu eră însă războiul de acum, nu erau sutele și miile de orfani de azi, cari mâine cu tot dreptul vor cere scutul și ocrotirea de mamă a bisericii noastre, așa că noi credem, că ridicând acum de nou problema acestui orfelinat, ar putea fi pornită pe calea ce duce la realizarea unui atât de frumos ideal.

Asupra acestui lucru vom reveni însă cu alt prilej.

Dr. Alexandru Rusu.

CRONICĂ.

La moartea episcopului Dr. Vasile Hossu. Deși numai de curând, în toamna anului trecut, am pierdut pe acela care a fost I. M. Moldovanu, avem credința, că dela moartea

regretatului Bunea, biserica noastră unită și (o spunem fără rezervele naționaliștilor noștri de paradă!) neamul nostru întreg din această țară, n'a avut o pierdere mai mare ca pierderea arhiereului Vasile al Gherlei. Nu lovitură ce a îndurat-o familia lui mai restrânsă, care în definitiv curând se mângâie, nu golul rămas la scaunul lui vlădescu, în jurul căruia se fac deja combinații privitor la persoana ce are să-l ocupe, nici chiar lipsa lui din sfatul corului nostru episcopesc ori a conducătorilor destinelor politice ale neamului nostru, nu aceste ne dau măsura mărimii pierderii îndurate, ci altceva, ceva ce nu se poate spune, ceva ce se simțeste poate, ori mai corect se va simți numai în viitor.

Și chiar fiindcă numai în viitor și numai pe încetul vom putea să apreciem deplin pierderea îndurată, trebuie să spunem, că oricât de impozantă a fost manifestarea durerii noastre din jurul sicriului său așezat în biserica parohială din Gherla, nici pe departe n'a atins proporțiile ce trebuia să aibă. Gherla toată, cu mic cu mare, fără deosebire de neam și lege, a ieșit la gară pentru a primi osămintele scumpe ce veneau din capitala atâtor grele probleme deslegate de dânsul, dieceza întreagă a plâns la căpătâiul bunului ei părinte, și toți fiii bisericii noastre unite au fost demn reprezentați la prohodul avântat al canonicului Domide, mâna lui dreaptă în Gherla. Iar publicistica noastră, aproape fără excepție, a închinat și va mai face-o, sperăm, frumoase pagini, în memoria lui, dar toate acestea se fac și altădată, când pierderea e neasămănat mai mică. Nici jalea, ce ne-a stăpânit la moartea acestui providențial bărbat al neamului, și îndeosebi a bisericii noastre, nu ne poate da deci o dreaptă măsură de judecată în privința golului, ce a lăsat în urma sa acest cu adevărat mare Vasile.

Dar vom putea oare, să o avem vreodată deplină? Se va vedea atunci, când moaștele lui, potrivit ultimei sale dorințe, vor fi trecute din Gherla la mănăstirea maicii Domnului dela Nicula! ... Ori poate nici atunci! (ar.

*

Dar de Crăciun bisericii din Tâmpăhaza. Un gând înalt și un curat sentiment de dragoste și devotament pentru trupul real și mistic al euharisticului Hristos au conceput planul mărețului loc de închinare din Tâmpăhaza, care e un prețios juvaer între bisericile noastre. P. S. Sa episcopul Demetriu al Orăzii mari a jertfit cu inimă bună și cu largă

mână în scopul ridicării și înfrumșetării artistice a acelei biserici și face tot posibilul, ca acolo să se preamărească Dumnezeu în chip deosebit, iar credincioșii să aște alese mângăeri și bogate binefaceri cerești. Din motivul acesta ctitorul nu se mulțumește cu ce a făcut: cu zidirea puternică, cu pictura artistului Szmigelski și cu instruirea internă a bisericii, ci se îngrijește, ca, în timpuri normale an de an, să se țină misiuni sacre populare, și din când în când trimite acolo oratori bisericesti; iar acum, de sărbătoarea Nașterii Domnului, a făcut o fundațiune de cor. 10,000, din venitele căreia să se țină și perpetueze în biserică o curățenie exemplară, simbolul purității sufletești, pentru care tronează Isus pe aliare. (șr.)

Moartea episcopului de Iași. Aproape deodată cu episcopul Gherlei, a murit la Iași (România) în 30 Dec. v. 1915 episcopul *Nicolae Iosif Camilli*. Trimis în România ca vizitator apostolic la 1881, în cei trei ani cât a stat în fruntea „misiunii“ din Moldova a știut să aranjeze lucrurile așa de bine, încât în luna Iunie 1884 „misiunea“ a putut să iee forma unei eparhii constituite în toată ordinea. Ca primul episcop al noiei eparhii a stat fruntea ei până în Decembrie 1893, când fu trimis în altă parte, pentruca în Octombrie 1904 să fie chemat pentru a doua oară în fruntea acestei eparhii iubite de dânsul unde a rămas apoi până la moarte.

Deși străin de neamul nostru, episcopul Camilli a avut o deosebită afecțiune față de noi și îndosebi față de turma celor aproape 100,000 de catolici, căți numără eparhia de Iași, cărora și-a închinat în sfântă și curată apostolic aproape întreagă viața. O grăitoare dovadă a cănei sale pentru casa Domnului și a sentimentelor sale de iubire față de neamul nostru sunt *Actele* sale *pastorale*, tipărirea cărora să început în 1913, când a implinit 50 de ani de preoție. Din pricina războiului probabil, la redacție ni-s'a trimis numai primul volum, care cuprinde actele de pe timpul, când eră vizitator apostolic, dar și din aceste transpiră bogat toate însușirile frumoase, cari l-au făcut atât de iubit înaintea tuturor.

De atunci credem, că vor ie aparut și celelalte două volume, câte plănuse. Dupăce ne vor sosi și aceste, vom cercă poate să schițăm mai amănunțit ideile și sentimentele ce au

stăpânit sufletul său de misionar, căutând să eruăm și care a fost cheia succeselor sale frumoase.

Fie ca urmașul lui în scaun, să-i fie urmaș întru toate, dar mai ales în ce privește sentimentele lui românești! (r.)

*

Din organizația bisericească a altora. In aceste zile, când se accentuiază așa de mult necesitatea unei întinse acțiuni menite să promoveze consolidarea internă a bisericii noastre, credem a fi bine să relevăm cât mai des momente din nizuința similară a altora. Faptele grăiesc dela sine, și mai au și darul de a provoca îndemnuri pentru a fi imitate.

E vorba de puternica organizație poporală a catolicilor din Ungaria, de așa-numita *Reuniune poporală catolică* (Katholikus népszövetség). Despre această reuniune s'a mai adus vorba în aceste coloane, așa că nu e nevoie să mai insistăm mult asupra scopului ce urmărește. Este o organizare a muncii pe bază catolică, și cum spiritul de asociere și de validitate în această formă este o lozincă a timpului, ideea ridicată abia de 8 ani a prins deja rădăcini foarte adânci. Fără exagerare se poate adecă spune, că această reuniune este astăzi cea mai puternică garanță, că catolicismul ungar nu va ieși slăbit din ciocnirea cu curentele vrăjmașe, și ele foarte consolidate.

In Decembrie s'a ținut adunarea generală obișnuită în fiecare an, unde cu bucurie s'a putut constată, că nici mizeriile și neajunsurile războiului, cari au slăbit nespuse alte instituții, n'au putut să atingă puterea acestei reuniuni. Ea pare a fi luat chiar avânturi nouă din incidentul acestui războiu, care pentru toată lumea a fixat în mod inexorabil necesitatea strângerii rândurilor. 50% dintre membrii și conducătorii localnici ai reuniunii sunt pe câmpul de luptă, asta nu înseamnă însă o slăbire, ci mai curând o lățire a activității ei și pe acolo. Numărul membrilor ei se cifrează deja cu aproape 300,000. Broșurile, ce a răspândit acasă și pe câmpul de luptă în anul trecut, ating numărul de trei milioane. Biroul central a aranjat în 17 mii de cazuri afaceri curente de ale membrilor săi, sărind totdeauna și în toate direcțiile în ajutorul celor avizați la acest sprijin.

Cam așa lucrează alții, cari înțeleg spiritul vremii și au dragoste pentru cauza lor sfântă.

Cine poate înțelege, să înțeleagă! (ar.)

*

Interpelare în cauza boalelor venerice. Pe temeiul datelor statistice adunate de prof. Nekám referitor la boalele venerice, de cari ne-am ocupat în Nr. nostru ultim, s'a făcut zilele acestea o interpelare în dieta din Budapesta. Adresată ministrului de honvezime, interpelarea deputatului *Ráth* Endre desvălea întreagă mizeria ce ne așteaptă pe urma acestor boale, cerând grabnice măsuri eficace pentru curmarea răului. În absența ministrului vizat, a răspuns ministrul de interne *Sándor* János, arătând ce măsuri s'au luat până acum în cauza, și promițând că în viitor, în conțelegere cu comanda militară și cu ministrul de honvezime, va căuta să facă tot posibilul pentru o sanare a acestor stări cu adevărat deplorabile, cari aruncă germenii boalei în atâtea generații viitoare.

Pentru a se cauta măsurile ce ar trebui luate, la ministerul de interne se ținuse încă mai înainte o anchetă, pe urma căreia pentru a putea primi și vindeca pe militarii infectați de aceste boale în Budapesta s'a golit deja un întreg spital și ministrul o promis, că se vor lua măsuri, ca și în provincie să se dea toată atențiunea acestei molime.

În mijlocul întunecului și al mizeriei ce ne paște, licărește deci o mică rază de lumină și pare că vine primul ajutor! (x.)

*

La „lupta noastră împotriva pecăților“. Ca un mijloc de apărare împotriva sectarilor se recomandă și creșterea tinerimei seminariale în această direcție. În acest respect cu bucurie încreștăm, că la seminariul român din Arad s'a introdus, la exegeza s. Scripturi, *un colegiu separat* pentru erorile acestor rătăciți. Colegiul îl ține prof. Dr. Ioan Suci, care cu zel deosebit se dedică acestei slujbe onorifice.

Nu știm, intrucât se va fi introdus acest uz și la alte seminare, credem însă a nu exagera, dacă atragem deosebita atențiune asupra lui, căci e nespun de folositor, dacă teologii în sau afară de cadrele studiilor exegetice și dogmatice, se deprind și în susținerea adevărurilor credinței, în combaterea erezurilor, făcându-li-se mai de aproape cunoscută literatura lor și modul lor de gândire, citind scrierile lor și susținând dispute între sine. (nb.)

Cărți și reviste.

Dr. Nicolae Brinzău, Planuri pentru propunerea studiului religiei gr.-cat. române în școlile primare și secundare. Raport către Vener. Ordinariat episcopesc gr.-cat. de Lugoj. Lugoj 1915. Prețul 1 cor.

Deși s'a mai adus vorba în aceste coloane — chiar în două rânduri și în formă de articole — despre »Planurile« pâr. Dr. Brinzău, credem că e bine să mai insistăm puțin asupra lor. Ceice au scris până acum despre ele (I. Georgescu și Dr. A. Cziple) au privit chestiunea în amănunte și cu considerarea exclusivă a planului de studiu dela școlile secundare, lăsând în sarcina altora, să-și spună părerea referitor la planurile ce ating studiul religiei din școlile elementare. În ce privește această parte a chestiunii încă sperăm, să putem da în curând — tot în formă de articol — părerea celor competenți, așa că aceste șire vor privi chestiunea numai în general.

Însărcinat din partea Ordinariatului nostru de Lugoj, să facă o referadă despre planurile de religie compuse din poruncă mai înaltă de preoții acelei eparhii, pâr. Brinzău a făcut, foarte corect, nu într'atâta un raport despre materialul ce i-s'a pus la dispoziție, ci mai curând un fel de memoriu, »în care expune tot ce află de lipsă în această materie«. Se ocupă în el atât de școlile primare (elementare), cât și de cele secundare (medii), dându-ne pentru ambele categorii un bogat material de discuție ce, după părerea autorului, »va avea să urmeze cu deosebire la mult așteptatul congres catehetic gr.-cat. român«. La școlile elementare, după ce prezintă câteva considerații generale referitoare la cateheza și chestiunea planului de propunere din acele, ne dă o serie întreagă de proiecte de planuri generale și speciale. Mai pe larg se ocupă de planul pentru școlile primare cu 6 clase despărțite, dar tot în detalii e lucrat și planul pentru școlile cu clase contrase și anume deosebit pentru școli cu 5, cu 4, cu 3, cu 2 și cu 1 singur învățător (nedespărțite). În capitole deosebite se ocupă apoi de propunerea religiei în școlile primare acatolice, și în școala de repetiție, adăugând ceva și despre catehizarea nupturienților. În partea despre școlile medii, asupra căreia s'a vorbit deja amănunțit în aceste coloane, de asemenea are planuri pentru școli cu clase »deosebite« și cu clase contrase, cărora mai adaugă câteva obsevări speciale și o mică încheiere.

Materialul de discuție este deci adunat. El s'a discutat și se va mai discuta, credem, în aceste coloane și poate și aiurea, dar asta nu ajunge. Dela discuții și vorbe trebuie să trecem în sfârșit la fapte. Corul nostru episcopesc, singurul chemat de a face această trecere, trebuie să prindă în sfârșit lucrul într'o formă concretă. Și orică pe temeiul discuțiilor de până acum va im-

pune pentru întreagă provincia planul unitar ce i-se pare mai bun, ori va iniția un fel de congres catehetic (să zicem aici în Blaj, ori la Oradea), căruia îi va da mandatul de al compune, rezervându-și firește dreptul de modificare și aprobare. Mai potrivit ni-se pare felul al doilea de aranjare, dar numai în cazul când s'ar găsi, că se poate conchiemă în curând un atare congres, în ce noi nu vedem nici o greutate. Altfel, chestiunea neapărat trebuie să se aranjeze pe altă cale, fiindcă ea nu mai suferă amânare, mai cu seamă din pricina manualelor corespunzătoare, cari până atunci nu pot să se lucre.

Cu cele de până acum de fel nu mai merge. (ar.)

*

A. Melin, Călimdarul dela Cluj pe anul visect 1916. Ed. tipografiei »Carmen«, 70 pp. Prețul 30 fileri.

Născut în atmosfera curată a tipăriturilor clujene, acest călimdar, întocmit anume pentru săteni de un mare iubitor al țărânimii și ales scriitor popular, este o broșură căreia îi dorim cea mai largă răspândire.

Dela întâia pagină și primul cuvânt până la ultimul șir, călimdarul dela Cluj cuprinde proză și versuri, așezate nu la întâmplare, ci cu mare îndemânare și cu un real simț al trebuințelor și gustului sătenilor noștri, prinse toate în cadrele actualității mari a războiului. Foarte potrivit cu acest cadru, se aduce vorba într'ânsul despre marii morți ai neamului (ca Moldovănuș, Onițiu și de acei de pe câmpul de luptă, ca Horațiu Deac), prezentându-li-se vieța în aureola de mucenici ai datoriei față de neam și de țară. Și în aceste pomeniri, făcute nu de mântuială, ci din dragoste față de cei ce-i privește, curge o limbă neaoș românească, cu scăpărări de un rar talent de-a caracteriza pe cineva în puține cuvinte și totuș foarte bine. Așa bunăoară în paginile închinatelor memoriei păr. Moldovănuș, ca și cari puține am cetit mai frumoase, se spun aceste: »Eră om de o croială, cum numai bătrânii erau, cei buni și mari, cari ne-au hărăzit toată învățătură de astăzi... Stejar bătrân, bătut de vânturi și de viscole, cu ramurile cât trunchiurile altor copaci, cu roada cât a unei păduri întregi! Strajnic stejar!« Și adaugem noi: minunat tablou!

Și dacă Papa dela Roma, care distinge și el (străinul!) pe fostul nostru prepozit, atât de răsăritean, nu ar fi numit »capul creștinătății de lege apusană« și dacă nu ni-s'ar spune că corespondințele închise (!) de 10 fil. se pot trimite și în străinătate, n'am fi adaus aceste șire, mărturie a grijei cu cari am răsfodit călimdarul. Bine ar fi însă, dacă toate călimdarele noastre ar aveă numai atâta scădere.

De încheiere invităm pe dl Sinbad să adaugă și această broșură la lista cărților bune de a fi trimise în tabără și spitale. Pe acasă vor răspândi-o de sigur preoții și dascălii noștri. O merită! (r.)

Cărți întrate la redacție.

Boros János, Az unió kezdete Lugoson és Jakabffy Miklós táblalíró működése. Lugoj 1915. Prețul 1 cor.

Ioan Șanta, Régi rom. kath. püspökségek a mai Románia területén. Teză de doctorat. Deș, 1915.

Calendarul Catholic pe anul 1916. Iași. (Str. Comănescu). Prețul 50 bani.

Almanahul revistei populare catolice „Vieța” pentru anul 1916. Răducăneni (jud. Fălciu). Prețul 30 bani.

TELEFON.

Manuscrisele nu se înapoiază.

P. Cluj. Neadmitând în chestiuni religioase nici un fel de târguiață, declarația din »Românul« (nr. 2) a red. »Calea vieții« ni-se pare și nouă cam ciudată. Cu toate asigurările ce ni-s'au dat, chiar în două rânduri, din partea »Românului«, noi nu putem adevă să vedem în refuzarea de a se mai tipări numita publicație la tipografia Concordia, numai (!) greutatea de ordin tehnic, ba suntem chiar ispitiți a căuta greutatea exclusiv (!) în altă parte, câtă vreme singur astfel ne putem lămuri asupra procedurii ce s'a urmat. Căci dacă la Concordia erau greutatea tehnice în momentul când a luat angajamentul, și încă cu o așa de mare publicitate, pentru publicarea acelor broșuri »de propagandă religioasă«, din capul locului nu trebuia să-l ia. Iar dacă l-a luat, trebuia să se îngrijească să delătore acele greutatea, ori dacă aceasta nu s'ar fi putut, să depună angajamentul. Numai cât acest lucru, care în sine nu interesează altfel de loc publicul mare, nu trebuia să ni-l comunice »Românul« (fiindcă, pe cât știm, el nu e organul Concordiei!), ci cel mult redacția numitei publicații, și nici aceasta nu cu mai multe săptămâni înainte de a apărea măcar primul ei fascicol. Așa fiind, suntem cam nedumeriți privitor la declarația prin care red. acelei publicații, vine parecă să justifice procedura Concordiei, dar mai cu samă să-și asigure și oarecum să-și recâștige simpatiile oamenilor religioși de orice lege (?), promițând că va publica numai lucruri religioase »potrivite pentru timpul de războiu« și »împrejurărilor de traiu ale Românului«. Prin urmare cadrul ar fi: interconfesionalismul, pe care Concordia parecă nu-l poate înghiți. Dar, zău, nici noi. Bine ar fi deci, dacă s'ar înțelege, că e mai bine a se dea pe un singur scaun, decât a ajunge eventual între două.. pe pământ. O spunem cu cel mai curat gând și din simplul motiv, că în chestiuni religioase — nu admitem târguiață. Clara pacta, boni amici!

B. Noșlac. Sf. Voastră ne-ați plătit ca abonament câte 10 cor. în 6 Dec. 1911 și 16 Oct. 1915, iar câte 5 cor. în 14 Maiu și 1 Nov. 1912; în 29 Iulie și 23 Nov. 1913; 10 Dec. 1914 și 18 Ian. 1916. — Credem, că calculul nostru acesta e bun și mai credem, că între sutele de avisuri trimise restanțierilor s'a putut strecură și vre-o eroare.

P. Gâncs. Sf. V. sunteți în rând cu abonamentul până în 31 Dec. 1915. Abonatul nostru sunteți din 1 Ianuarie 1912 și ați plătit câte 5 cor. în 10/VII—1912 și în 22/XI—1913, iar câte 10 cor. în 6/I—1913, 26/II—1915 și 18/I—1916.

Mai multora. In numărul viitor.

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rușu.

Proprietar-editor; Membrii redacției.